

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Philip Wiström

Det praktiska förnuftet

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Emma Ahlm

Termin: VT 2019

Innehåll

1	INLEDNING	7
1.1	Syfte	7
1.1.1	Frågeställning	7
1.2	Bakgrund	7
1.3	Metod	8
1.4	Disposition	9
2	DET PRAKTISKA FÖRNUFTET	10
2.1	Introduktion till Aquinos syn på förnuftet	10
2.2	Grisez om Aquinos syn på det praktiska förnuftets första princip	11
2.3	Porter om Aquinos syn på det praktiska förnuftets första princip	16
3	SLUTSATS	22
4	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	25
4.1	Litteratur	25

Summary

This paper covers the subject of the first principle of practical reason in the legal and moral theory of St. Thomas of Aquinas. It takes its starting point from the two contemporary authors Jean Porter and Germain Grisez. It compares these two authors view of the operations and function of the practical reason in the theory of St. Thomas. It focuses on similarities and differences between the two authors. Mostly it finds that these two are in agreement about the interpretation of the original texts of St. Thomas, but it also finds some points of difference. The paper starts out by a brief exposition of the concept of practical reason as such, and then continues to outline Germain Grisez and Jean Porter's respective account of practical reason and its operations.

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar det praktiska förnuftets första principer enligt St. Thomas rättsfilosofiska teori. Den tar sin utgångspunkt i två nutida författares tolkningar av denna och jämför dessa bådars tolkningar av St. Thomas originaltexter. De båda författarna är Jean Porter respektive Germain Grisez. Uppsatsen finner att de främst är eniga, men punkter där de tycker olika hittas också.

Uppsatsen börjar med en överblick av det praktiska förnuftet som koncept, följt av en sammanfattning av hennes och Germain Grisez respektive tolkningar av St. Thomas syn på det praktiska förnuftet.

1 Inledning

1.1 Syfte

Syftet är att öka förståelsen för den thomistiska naturrätten. Detta görs genom att ett av de filosofiska grundkoncepten i denna, nämligen det praktiska förnuftets första princip, undersöks. Denna undersökning företas genom att två olika författares (Jean Porter och Germain Grisez), tolkningar av Aquinos syn på denna jämförs för att skildra vilka skillnader och likheter det finns mellan dessa författares tolkningar. Uppsatsens syfte är alltså sammanfattningsvis att ge en ökad förståelse för den thomistiska naturrättens grundprinciper genom jämförelse av två moderna författares tolkningar.

1.1.1 Frågeställning

1. Vad är Jean Porter respektive Germain Grisez syn på St. Thomas teori om det praktiska förnuftets första princip?
2. Vilka likheter och skillnader finns det mellan respektive författares tolkningar?

1.2 Bakgrund

I det moderna svenska rättssystemet har naturrätten till mångt och mycket fått ett dåligt rykte, som Schultz påpekar.¹ För många kan frågeställningen i denna uppsats kanske kännas avlägsen och luddig. Det praktiska förnuftet som begrepp kanske också är helt och hållet nytt för vissa, detta kommer dock förklaras nedan. Här skall endast en liten introduktion ges till den naturrättsliga metoden.

Naturrätten är förknippat med det rättsfilosofiska synsätt som kallas värde realism, med vilket menas att värden såsom vad som är gott och vad som är ont, kan sägs existera. Med detta menas att uttalanden såsom ”det är fel att döda” kan vara sanna i objektiv bemärkelse. Härmed menas att det bär sanningsvärde utanför den yttrande personens känslor utan i stället kan grundas i objektiv verklighet. Motsatsen till denna position är värdenihilismen, vilken

¹ Mårten Schultz ”Naturrätt”; i Maria Nääv och Mauro Zamboni *Juridisk Metodlära*, s. 82 f.

förespråkats av bl.a. Axel Hägerström och vilken genom uppsalaskolan fått en stark påverkan på den svenska rättsfilosofin.² Min uppgift i denna uppsats är inte att försvara naturrätten som metod, utan i stället att behandla vissa frågeställningar inom den. Utgångspunkten för denna uppsats är alltså värderealistisk. Det är en grundförutsättning för denna avhandling att värden kan anses sanna eller falska.

I och med den så kallade naturrechtsrennäsansens på andra halvan av 1900-talet och införandet av en rad mänskliga rättigheter, genom olika kanaler världen över, har naturrätten på nytt blivit ett aktuellt ämne³ och det etiska och moraliska grundverket till dessa rättigheter är såklart av stor betydelse för deras vidare fortlevnad och borde vara av stort intresse för jurister såväl som filosofer och andra samhällsvetare. Genom att analysera grunderna för detta, i form av rättigheternas första principer, är förhoppningen att kunna bidra med material för reflektion över dessa.

Som redan har nämnts i syftesdelen, är uppsatsen begränsad till att enbart analysera två författares tolkningar, så det är framför allt deras material som har varit relevant. Dock har även visst annat material använts i några mer allmänt förklarande delar.

Uppsatsen behandlar som nämnts i syftesdelen, det praktiska förnuftets första princip. Exakt vad detta innebär och vad det praktiska förnuftet egentligen är, kommer att förklaras nedan. Inledningsvis kan dock sägas att denna princip och tolkningen av detta är vad som ligger till grund för tolkningen av den thomistiska naturrätten. Genom att bidra med ytterligare insikter i hur denna princip fungerar och hur den skall användas är förhoppningen att kunna ge en bättre förståelse för den thomistiska naturrätten.

1.3 Metod

Uppsatsen behandlar den thomistiska naturrätten och det praktiska förnuftets första princip. Genom att undersöka två olika moderna författares tolkningar av Aquinos syn på detta, är tanken att kunna ge en bättre förståelse för samtida människor intresserade av naturrechtsfilosofi.

² Schultz s. 90

³ Shultz, s. 101

Metoden skulle kanske kunna beskrivas som komparativ, även om denna metod först och främst syftar på jämförelse mellan rättssystem och rättsregler snarare än filosofiska principer. Denna metod kanske också snarare brukar förknippas med den rättsdogmatiska metoden, än med den naturrättsliga. Tanken är dock som sagt att jämföra två författares tolkningar av Aquinos syn på en filosofisk princip. Detta görs genom att först ge en redogörelse för var och en av respektive författares tolkningar, för att sedan analysera skillnader och likheter i slutsatsen.⁴

Ämnet för behandling i denna uppsats är som nämnts St. Thomas syn på det praktiska förnuftets första princip. Det har inte varit aktuellt att använda sig av St. Thomas originalkällor, dels p.g.a. av deras stora omfång och språkliga otillgänglighet för den som inte är bekant med latin, dels p.g.a. stil- och dispositionsmässiga svårigheter att läsa texterna. Det har inte ansetts realistiskt för en uppsats av detta mindre omfång att använda dem. Det material som i stället har använts är moderna tolkningar och kommentarer, i detta fallet utav Jean Porter och Germain Grisez.

1.4 Disposition

Uppsatsen börjar med en kort introduktion till det praktiska förnuftet och en förklaring av vad dette begrepp betyder. Därefter följer först en redogörelse för Grisez tolkning av Aquinos syn på detta. Därefter kommer en likadan redogörelse för Porters syn på detsamma. Uppsatsen summeras genom en slutsats där de två författarnas tolkningar jämförs, för att ge ett svar på uppsatsens frågeställning.

⁴ Bogdan (2013) s. 45-48

2 Det praktiska förnuftet

2.1 Introduktion till Aquinos syn på förnuftet

Inledningsvis skall en kort förklaring ges till Aquinos synsätt över hur det mänskliga psyket var uppbyggt och fungerade. Av utrymmesskäl finns det endast rum att gå igenom hans syn på vilja och förnuft – detta är dock tillräckligt för att förstå resten av denna framställning.

Aquino ansåg att människan som varelse var utrustad dels med de två fakulteterna vilja och förnuft. Detta kan också beskrivas som att förnuft och vilja är delar av den mänskliga varelsens sammansättning.

Förnuftet delas i hans filosofi in i två delar: den praktiska och den teoretiska. När förnuftet används för att skaffa sig kunskap om världens beskaffenhet - utan att söka ändra densamma, kallas det för det teoretiska, eller spekulativa, förnuftet. Det är genom det teoretiska förnuftet som människan kan söka kunskap i ämnen som fysik, matematik med flera. Det teoretiska förnuftet styrs, liksom det praktiska förnuftet av ett flertal principer. Dock finns det en första och grundläggande princip, på vilka de andra principerna grundar sig - detta betyder dock inte att de andra principerna kan härledas deduktivt från denna första princip, detta skall förklaras nedan. För det teoretiska förnuftet är denna första princip ”att samtidigt förneka och bekräfta är uteslutet”. Det teoretiska förnuftet rör sig endast inom varats sfär - alltså vad som är (sett genom är / bör-dikotomin enligt Hume). Därigenom bebländar sig det inte med börat, som i stället är det praktiska förnuftets domän.⁵

När förnuftet däremot används för att fatta beslut angående handlingar, kallas det i stället för det praktiska förnuftet. Här fungerar förnuftet för att ändra verklighetens beskaffenhet i enlighet med sin egen uttänkta bild, i stället för att ändra sin egen bild i enlighet med verkligheten, vilket är det teoretiska förnuftets sätt att verka. Det praktiska förnuftet fungerar hela tiden som en princip för handling och som sådant rör det sig hela tiden inom börats domän inom Humes är / bör-dikotomi. För det praktiska förnuftet är den första och grundläggande principen ”Gott skall göras och eftersträvas och ont skall undvikas”, det är denna princip som är utgångspunkten för denna uppsats. Förhållandet mellan praktiska och teoretiska sanningar kommer att förklaras ytterligare nedan. För tillfället är det viktigaste från detta att greppa, att St. Thomas drar en klar skiljelinje mellan det praktiska och det teoretiska

⁵ R.J. Henele, Treatise on Law s. 74

förnuftet. Detta innebär alltså att det praktiska förnuftet inte hämtar sina principer i det teoretiska förnuftet - det är en helt och hållet skild del av det mänskliga förnuftet och frambringar sina egna sanningar på sitt eget distinkta vis.⁶

2.2 Grisez om Aquinos syn på det praktiska förnuftets första princip

”*Bonum est faciendum et prosequendum, et malum vitandum*” – översatt av Grisez som ”*Good is to be done and pursued and evil is to be avoided*” – översatt av mig som ”*Gott skall göras och eftersträvas och ont skall undvikas*”, anges av Grisez som Aquinos stadgande av det praktiska förnuftets första princip. Som Grisez läser Aquinos, är detta den enda *första principen*, även om det inte är den enda som är självklar och ej går att deducera från tidigare principer. Detta är det praktiska förnuftets första princip och tillika den naturliga lagens första bud. Grisez vidhåller dock att detta inte skall tolkas som en premiss från vilka alla de övriga buden i den naturliga lagen kan härledas deduktivt enligt följande modell. Gott skall göras, X är gott, X skall göras. Det skall i stället ses som en bakomliggande premiss som alltid måste finnas med i praktiska resonemang, en grundförutsättning för att kunna handla och resonera praktiskt.

Sanningar kan enligt Aquino vara uppenbara på 2 sätt, antingen objektivt (i sig själva), eller subjektivt, för betraktaren. Om predikatet i en sats hör till subjektets essens är den enligt Aquino uppenbar i sig själv. Den blir dock endast enbart subjektivt uppenbar för betraktaren, om denne känner till essensen i satsens subjekt och dessutom känner predikatet. Principen ”gott skall göras och eftersträvas och ont skall undvikas” är uppenbar i sig själv, eftersom att ”gott” hör till essensen i ”skall göras”. Essensen hos ett ord kan beskrivas som allt det ingår i ett ords betydelse om det används korrekt, om de saker som refererades till i den användningen var fullt kända på alla sätt som är relevant till den aspekten som beskrivs av ordet i fråga.⁷

⁶ Henele s. 75

⁷ Grisez, Germain G. ”First Principle of Practical Reason: A Commentary on the Summa Theologiae, 1-2, Question 94, article 2, The;Note”. Natural Law Forum. Paper 107 s. 174

Det praktiska förnuftets första princip (även den naturliga lagens första bud) förhåller sig enligt Grisez till den naturliga lagens övriga bud på samma sätt som det teoretiska förnuftets första princip förhåller sig till övriga principer i det teoretiska förnuftet.⁸

Den första principen för det teoretiska förnuftet, eller om man så vill, för teoretisk kunskap, är enligt Grisez översättning: ”*To affirm and simultaneously to deny is excluded*”. Min egen översättning av detta är: ”Att bekräfta och samtidigt förneka är uteslutet”. Denna kallas ibland för *motsägelseprincipen* och ibland för *principen om icke-motsägelse*.⁹ Att detta är det teoretiska förnuftets första princip beror enligt Aquinas på att varat och icke-varat är det första som greppas av det teoretiska förnuftet.¹⁰ Grisez liknar det vid att det är det första som det teoretiska förnuftet kommer i kontakt med när det skall söka sanningar av teoretisk kunskap. Detta betyder dock inte att all teoretisk kunskap kan härledas deduktivt från denna princip, men samtidigt kan man dock säga att all teoretisk kunskap är baserad på denna princip, eftersom den alltid måste finnas med som en byggsten i diverse sanningar; den tvingar alltid den som söker efter sanningar att tänka konsekvent och att inte hamna i självmotsägelse. Som Grisez påpekar finns denna princip inte med som en premiss i argument, vanligtvis, förutom argument *ad absurdum*.¹¹

Det praktiska förnuftet är förnuftet när det fungerar som en princip för handling. Med andra ord när det är riktat mot att åstadkomma förändringar i verkligheten, i stället för att enbart uppfatta verkligheten som den är, vilket hör till det teoretiska förnuftet. Det praktiska förnuftet är en benämning på det mänskliga intellektet när det fungerar som en princip för handling. Med Grisez egna ord:

The theoretical mind crosses the bridge of the given to raid the realm of being; there the mind can grasp everything, actual or possible, whose reality is not conditioned upon the thought and action of man. The practical mind also crosses the bridge of the given, but it bears gifts into the realm of being, for practical knowledge contributes that whose possibility, being opportunity, requires human action for its realization.¹²

För att klargöra kan exemplet tas med någon som planerar att klippa en gräsmatta. Det praktiska förnuftet ser som sin sanning att gräsmattan skall vara klippt – för att uppnå detta måste handling i tid och rum företas och den fysiska verkligheten måste ändras för att komma i överensstämmelse med det praktiska förnuftets verklighet.

⁸ Grisez s. 172

⁹ Grisez s. 175

¹⁰ Grisez s. 171

¹¹ Grisez s. 175

¹² Grisez s. 176

Eftersom det praktiska förnuftet fungerar som en princip för handling innebär detta att det måste lyda under de lagar som gäller för handlingar i allmänhet. Detta innebär att det måste finnas ett mål med handlingen. Eftersom en handling handlar om att åstadkomma förändring i tid och rum måste det alltid finnas någon sådan förändring som mål för handlingen – annars skulle det inte vara en handling. När det kommer till det praktiska förnuftet, innebär det att handlingen i fråga måste ha ett medvetet mål, eftersom det rör sig om mänskliga handlingar. Mänskliga handlingar utgår från det praktiska förnuftet vilket är medvetet och självbestämmande. Därför är mänskliga handlingar alltid riktade mot ett visst syfte. Syfte skall här läsas som ett mål som är valt av en medvetet handlande agent. Andra principer för rörelse kan visserligen gälla för andra saker förutom människor, som saknar förmågan att handla med ett medvetet mål i tanken. Grisez är noga med att påpeka att detta inte betyder endast att det som planläggs av det praktiska förnuftet *kommer att hända* – dessa planer är redan en del av verkligheten vid tidpunkten för planerandet. Målet mot vilket det praktiska förnuftet strävar är redan en del av den dynamiskt föränderliga verkligheten.¹³

En princip för handling måste som sagt alltid rör sig mot ett mål och frågan kan också ställas om detta mål är, eller alltid måste vara, synonymt med något *gott*. Beroende på hur *gott* definieras, menar Grisez att så inte måste vara fallet – alla utgångar av handlingar är inte önskvärda. Dock så förhåller det sig nödvändigtvis så att om det goda betyder det som varje sak strävar efter i enlighet med sin egen natur – så måste målet för det praktiska förnuftets planer alltid att vara att se som *gott*. Detta beror på att ingenting kan agera i riktning mot ett definitivt mål, utan att detta mål är något som den agerande strävar mot. Annorlunda uttryckt: om det praktiska förnuftet skall kunna åstadkomma något, är det först och främst en nödvändighet att det ser detta något som *gott* – annars skulle det inte kunna agera för att frambringa detta.¹⁴ Vidare anför Grisez att de mål, eller det goda, som det praktiska förnuftet strävar mot har sitt ursprung i människans naturliga lustar. Genom erfarenhet ser människan mönster efter vilka förnuftet kan forma mönster för att bättre tillfredsställa dessa lustar. Innan förnuftet föds hos en människa agerar denne helt enligt sina naturliga lustar, varefter förnuftet gradvis formas genom att människan lär sig att se mönster i sina handlingar.¹⁵ Genom att se vilka handlingar som bättre gynnar välbefinnandet eller skapar lycka hos människan, kan förnuftet i stället gradvis ta över dirigerandet av handling i stället för lustarna.

¹³ Grisez s. 177

¹⁴ Grisez s. 178

¹⁵ Grisez s. 180

Det *goda* som skall eftersträvas i enlighet med det praktiska förnuftets första princip, är inte heller begränsat till moraliskt goda handlingar. Grisez anför att en sådan teori ibland har tillskrivits Aquino, där ”gott skall göras”, sett som ett imperativ, endast innefattar moraliskt goda handlingar och att det utifrån detta imperativ sedan kan deduceras fram moraliska riktlinjer med hjälp av att skilja på det goda och det onda. Misstaget häri ligger enligt Grisez i att man har blandat ihop målet med handlingen för handlingen i sig själv. Ett mål som uppnås har enligt Grisez två distinkta delar: det som uppnås och handlingarna genom vilket det uppnås. Dessa två delar är separata och det moraliska värdet i de två delarna kan till och med vara diametralt motsatta. Det är alltså exempelvis möjligt att bevara ett mänskligt liv genom moraliskt förkastliga handlingar. I sådana fall är det mänskliga livet som bevaras ett moraliskt gott, medan handlingarna som tas för att bevara det är moraliskt onda. Annorlunda uttryckt karaktäriseras en sådan situation av ett mål som uppnås, vilket är ett moraliskt gott och handlingar som tas för att uppnå målet, vilka är moraliskt onda.

Aquino skall enligt Grisez tolkas som menande att det praktiska förnuftets första princip, föregår viljans agerande i tiden. När en människa handlar använder denne sin vilja, men viljan kan bara röra sig om den har en uppfattning, alltså kunskap, om de saker mot vilka den rör sig. En människas instinktiva dragning till saker kräver kunskap om dessa saker. Den kunskap som viljan skaffar sig om saker som möjliga objekt för dess rörelse, kommer från det praktiska förnuftets första princip.¹⁶

Vidare anför Grisez att det är av vikt att förstå att kunskap från det praktiska förnuftet, praktiska sanningar, inte fungerar på samma sätt som kunskap från det teoretiska förnuftet, teoretiska sanningar.¹⁷ Praktiska sanningar är detsamma som föreskrifter om handling. Det praktiska förnuftet förstår genom att föreskriva. Teoretiska sanningar är deskriptiva uttalanden om verkligheten. Det teoretiska förnuftet fungerar genom att bekräfta eller förneka.¹⁸ Att missförstå denna distinktion kan enligt Grisez leda till att praktiska sanningar endast ses som teoretiska sanningar kombinerat med ett kommando uttalat av viljans kraft. Dock kan inte teoretiska sanningar kombinerat med viljans kraft omvandla det till praktisk kunskap. Han anför vidare att det var denna sanning Hume insåg när han drog slutsatsen att

¹⁶ Grisez s. 193

¹⁷ Grisez s. 194

¹⁸ Grisez s. 195

ett *bör* inte kunde härledas från ett *är*. Det är av denna anledning Grisez anser det av sådan vilkt att skilje mellan imperativ och föreskrift i gerundiv-form. Sett som ett imperativ ur ett gudomligt dekret, kan principen inte få genomslag som en grund för praktiskt handlande. Som Grisez påpekar kan inte faktumet "X är obligatoriskt" härledas från faktumet "Gud beordrar X". Detsamma gäller enligt Grisez för metafysiska spekulationer om människans natur; genom att utvärdera handlingar efter deras förenlighet med människans natur, kan det inte utrönas vilka handlingar som är skall utföras och vilka som inte skall det. Annorlunda uttryck: Även om det poneras att vissa spekulationer om människans natur skulle vara sanna, skulle de fortfarande vara enbart teoretiska sanningar utan någon egentlig kraft att styra mänskligt handlande. I stället för att se det praktiska förnuftets första princip som en teoretisk sanning kombinerat med en order eller ett kommando, är det alltså viktigt att se det som en egen sanning som rör sig helt inom den praktiska domänen från början till slut. Det är alltså en sanning sprungen ur det *praktiska förnuftet* och använt av det praktiska förnuftet. Det är inte härlett från teoretiska sanningar, utan stammar helt och hållet från det praktiska förnuftets egna resonering.¹⁹

Vidare förklarar även Grisez förhållandet mellan det praktiska förnuftets första princip och övriga principer hörande till det praktiska förnuftet och den naturliga lagen, genom referens till det teoretiska förnuftets första princip. Förhållandet har av Aquinos själv beskrivits som att det i den naturliga lagen finns ett flertal självklara principer förutom den första principen. Detta betyder att de andra principerna också är grundläggande på så sätt att de inte deduktivt kan härledas tillbaka till denna första princip. Förhållandet jämförs mellan förhållandet mellan det teoretiska förnuftets första princip och andra självklara principer i det teoretiska förnuftet. Som redan sagts är denna princip *att samtidigt förneka och bekräfta är uteslutet*. Detta är alltid något som måste följas i varje teoretiskt resonemang om detta ej skall falla sönder till nonsens, dock kan inte alla teoretiska sanningar härledas från denna självklara princip - även om dessa sanningar på sätt och vis är grundade på denna.²⁰

På samma sätt förhåller det sig med det praktiska förnuftets första princip. Det goda som enligt denna princip skall eftersträvas, är visserligen *ett* mänskligt gott, en sak som människan naturligt kan känna en aptit gentemot. Det finns dock flera sådana saker och det praktiska förnuftets första princip dirigerar inte människan med nödvändighet mot ett visst av

¹⁹ Grisez s. 196 f.

²⁰ Grisez s. 197 f.

dessa mål. Inte heller menar Grisez att det praktiska förnuftets första princip kan likställas med ett påbud om att förnuftet alltid skall följas. Att följa förnuftet är endast en av de naturliga aptiter som människan kan känna och det skulle enligt Grisez vara lika fel associera den första principen med någon av de specifika objekten för de mänskliga aptiterna som för något annat. Att följa förnuftet, betyder enligt Aquino, att agera i enlighet med hela den naturliga lagen. Människan kan alltså välja att handla omoraliskt i strid med den naturliga lagen och trots det följa det praktiska förnuftets första princip. För att återknyta till det teoretiska förnuftets första princip kan man tänka sig följande: varat och icke-varat kan inte vara samma sak. Men att vara eller att inte vara är inte i sig det som karakteriserar det som är – det är i stället de saker vilka karakteriserar det varande som gör att det är över huvud taget. Att något är kan man endast utröna genom att förstå dess varande - och detta kan endast begripas om varat som sådant inte från början förknippas med någon speciell typ av varande. Detta gör att det praktiska förnuftets första princip är öppen på så sätt att den tillåter människan att välja ett mål bland alla de saker som kan vara föremål för mänskligt handlande (alltså potentiella mål eller *mänskligt gott*). Denna öppenhet betyder alltså att människan kan välja det slutgiltiga målet för sitt handlande i och med det bestämma om denne skall leva för det goda i sig eller för något särskilt mål eller mänskligt gott.²¹

2.3 Porter om Aquinos syn på det praktiska förnuftets första princip

Innan Porters teori om det praktiska förnuftet utvecklas, är det nödvändigt att först säga något om de metafysiska påståenden om världens och specifikt människans beskaffenhet på vilka hennes teori bygger. Porter börjar sin teori om den thomistiska naturrätten med att förankra den i en etisk grundsyn som hon kallar ”etisk naturalism”. Med detta menas att utgångspunkten för etisk reflektion ligger i naturen som sådan och i naturliga fenomen och kategorier. Närmare bestämt menas därmed att man kan finna normerande verkan i saker och tings essäs, eller naturliga verklighet.²² Här skall endast ges en kort summering, där argumenten endast presenteras – utan att varje position försvaras. För den som är intresserad

²¹ Grisez s 198

²² Porter s. 125

av Porters försvar av sina positioner mot diverse kritik, rekommenderas hennes bok, vilken finns angiven i fotnoterna.

Först och främst slår Porter fast att det är en nödvändighet att kunna tala om existerande saker och varelser på en högre taxonomisk nivå än enbart den atomära eller subatomära, hon menar också att det är möjligt och sanningsenligt att göra så. Hon menar exempelvis att ord som människa, katt eller hund refererar till i verkligheten existerande saker och inte endast en social konstruktion för att beskriva en samling atomer. Vidare anför hon att dessa varelser har egna specifika naturer och strävar mot vissa specifika ändamål. Hon anser alltså att det är möjligt att tänka kring människan i teleologiska termer, där människan som varelse strävar efter ett visst ändamål som har sitt ursprung i dennes natur.²³ Porter ser alltså människan som existerande för ett visst syfte och som rörande sig mot ett mål – vilket stammar från människans natur och vilket består i människans fulländning och perfektion. Perfektion för en rationell varelse består i lycka, vilket består av utövandet av dygderna. Sålunda rör sig människan naturligt mot utövande av dygderna, vilket skall förklaras närmare nedan.²⁴

Den första delen Porter väljer att förklara i sin beskrivning av Aquinos syn på det praktiska förnuftet, är dess relation till handlingar. Hon uttrönar huruvida det praktiska förnuftet på egen hand kan leda till handling – och sålunda berör hon även det praktiska förnuftets relation till viljan.

Aquino anser, enligt henne, inte att det praktiska förnuftet i sig självt leder till handling. Handling eller tankar kring praktiska saker, tar alltid sin utgångspunkt från någon aptit.²⁵ Porter ser det inte som att det praktiska förnuftet endast har en första princip – utan vidhåller i stället att det finns flera sådana. Hon anför dock att den mest grundläggande principen är densamma som undersöks av Grisez, nämligen ”*gott skall göras och eftersträvas och ont skall undvikas*”. Porter menar att denna princip, tillsammans med det praktiska förnuftets övriga första principer, utgör utgångspunkten för praktiskt tänkande.²⁶ Dessa principer måste dock först sättas i rörelse av en annan del av agentens intellekt, nämligen aptiterna. Moralisk godhet, är såsom sagts ovan, synonymt med perfektion, vilket för människor är synonymt med lycka. Bedömningen av en människas moraliska kvaliteter görs utifrån deras handlingar, men det är aptiten bakom dessa handlingar som utvärderas, inte plikt känslan hos individen i

²³ Porter s. 90

²⁴ Porter s. 103

²⁵ Porter s. 249

²⁶ Porter s. 263

fråga att utföra dessa handlingar.²⁷ Med detta menas att det är människans besittning av dygderna som utvärderas och inte endast viljan eller det praktiska förnuftet. Dygderna ses nämligen av Porter som korrekta dispositioner av människans naturliga aptiter. De aptiter som människan själv genom eget handlande kan tämja till att bli dygdiga, kallar Aquino, de *förvärvade dygderna*. Dessa står i motsats till de givna dygderna, såsom tro, vilka inte kan förvärvas genom mänskliga handlingar utan måste ges människan av Gud. Dessa skall ej behandlas här. De förvärvade dygderna är de aristoteliska kardinaldygderna (klokhets, rättvisa, måttfullhet och mod). Människan har en naturlig dragning till olika saker, som t.ex. mat, vatten, skydd osv. Dessa aptiter är inte nödvändigtvis kalibrerade för människans övergripande välbefinnande. Exempelvis kan en människa känna hunger vilken inte kan tillfredsställas, utan att konsumera mer än den mängd mat, vilken skulle vara gynnsam för dennes allmänna hälsa. Genom att eftersträva dygdernas utövande, kan människan kalibrera sina aptiter till att komma i överensstämmelse med sitt övergripande välbefinnande. Utövandet av kardinaldygderna kan enligt Porter företas inom ramen för ett liv av mänskligt välbefinnande och består i eftersträvandet av saker gynnsamma för välbefinnandet på det specifikt dygdiga viset. Dygdernas utövande är enligt Porter vad Aquino menar när han pratar om jordisk lycka.²⁸ Klokhets, som dygd, ses av Aquino som sammankopplad med det praktiska förnuftet. Annorlunda uttryck kan man säga att klokhets är stadiet av perfektion för det praktiska förnuftet. Dock menar St. Thomas att klokhetsens tillämpningsområde endast ligger i att välja mellan *specifika handlingar*. Enligt Porter betyder detta att klokhetsen inte bestämmer själva målet för dygderna, utan enbart vad som kan ses som ett korrekt utövande av dygderna i det specifika fallet. Detta beror på att specifika handlingar, enligt henne endast utförs som led i ett större mål, antingen som medel till detta eller som ett specifikt uttryck för njutning av detta mål.²⁹ Dock anför hon, att det praktiska förnuftet även har en ytterligare funktion; nämligen att rangordna de inneboende lustarna så att de står i överensstämmelse med individens välbefinnande. Detta antyder att det går att utvärdera lustarna i sig själva, efter externa principer som inte stammar från dem själva.³⁰

Viljan och de övriga aptiterna, ses alla av St. Thomas som någon form av begär inneboende i människans natur. Viljan är speciell eftersom den är utmärkande för rationella varelser,

²⁷ Porter s. 249

²⁸ Porter s. 172

²⁹ Porter s. 250

³⁰ Porter s. 252

såsom människan. Saker som är föremål för viljan som aptit, måste enl. St. Thomas alltid ta sin utgångspunkt i förnuftet, som presenterar föremål för viljan såsom goda och därmed eftersträvansvärda. De övriga aptiterna tar som huvudsak i stället sin utgångspunkt i rena sinnesintryck. Föremål för begär förmedlas genom rena sinnesintryck och även av fantasin. Dock kan även begären som sådana ha viss beröring med förnuftet, så till vida att vissa objekt för begär, endast kan uppfattas genom förnuftet. Ett starkt sådant exempel, är enligt Aquino ilska, som begär. Föremål för ilska, kan endast uppfattas genom att förnuftet uppfattar en situation vilken som sådan kan vara föremål för ilska.³¹ Porter anmärker att detta ger förnuftet en form av överhand över viljan, eftersom viljan endast kan röra sig mot föremål, som presenteras för den av förnuftet. Dock rör det sig här snarare om det spekulativa förnuftet, än det praktiska förnuftet. Som Porter anmärker, är den kunskap eller tro som en individ besitter över dessa föremål, som sådan inte riktad mot handling. Rörelsen mot handling kommer i stället sig genom människans naturliga sträva efter lycka.³²

Aquino anser dock även att både viljan och begären, är former av aptiter som är naturliga för människan. Aptiter som sådana rör sig alltid mot något mål som är nödvändigt eller åtminstone nyttig för agentens egen specifika form. Aptiter hos tänkande varelser är sålunda uttryck för deras egna specifika form.³³ Viljan skiljer sig dock från de övriga aptiterna, eftersom den inte nödvändigtvis är riktad mot specifika objekt eller ens specifika kategorier av objekt. Den är i stället riktad mot det goda generellt sett, såsom det uppfattas av förnuftet. Dock kan förnuftet endast uppfatta sådana saker som goda, vilka är i linje med perfektion av agentens egen natur. Detta betyder att vilja hos en människa naturligt strävar mot lycka, såsom agenten uppfattar detta och uppfattar delar av människans lycka som föremål för sig själv. Viljan är dessutom naturligt orienterad mot olika delar av individens välbefinnande, såsom livet i sig självt, hälsan med mera.³⁴ Sammantaget betyder detta att viljan som sådan är fri, men att den samtidigt är beroende av agentens egen natur. Den kan endast röra sig mot sådant som agenten uppfattar som gott. Detta utgör enligt Porter en länk mellan människans natur, dennes metafysiska beskaffenhet och förnuftet som sådant. Människan strävar mot lycka och lycka strävar, som redan sagts, mot välbefinnande på specifikt dygdiga vis.

³¹ Porter s. 254

³² Porter s. 255

³³ Porter s. 256

³⁴ Porter s. 257

Människans välbefinnande kan endast förstås genom att förstå människans metafysiska beskaffenhet och hennes teleologiska natur.

Vad som uppfattas som gott kan endast avgöras av förnuftets reflektioner. Förnuftets reflekterande verksamhet kan i sin tur endast sättas i rörelse av viljan. Samtidigt kan inte förnuftets operationer som avgör vad som skall ses som gott sättas i rörelse utan viljan.³⁵ Detta skulle till synes kunna leda till en oändlig regress, där det ena skapar det andra, Porter klagör dock. Viljan som sådan är inte enligt henne, en del av det mänskliga intellektet som är närvarande i själva födselögonblicket, utan utvecklas i stället i takt med att förståndet växer och agenten mognar. Innan sambandet mellan viljan och det praktiska förnuftet analyseras närmare, måste skiljas på *vilja* i egentlig mening och vad som kanske snarare kan kallas den förrationella agentens motsvarighet till den rationella agentens vilja, för enkelhetens skull kallat *den irrationella viljan*. Vilja i egentlig mening tar alltid sin utgångspunkt i förnuftig reflektion över vad som är i linje med agentens övergripande bästa. Den irrationella viljan, å andra sidan, tar sin utgångspunkt i naturliga lustar mot diverse nyttigheter. En ytterligare distinktion måste även göras mellan handlingar i egentlig mening, och *icke rationella handlingar*. Aquino anser nämligen att mänskliga *handlingar* i egentlig mening, endast utgörs av sådant interagerande av agenten i den fysiska världen, som stammar från viljan. Andra interaktioner från agenten med den fysiska världen är inte *handlingar* i egentlig mening, enligt Aquino. Här används benämningen *irrationella handlingar*, även om detta är en motsägelsefullt. För att återgå till sambandet mellan viljan och det praktiska förnuftet kan detta enklast illustreras genom att reflektera över processen för hur viljan i egentlig mening utvecklas hos människan. Hos små barn är det endast de naturliga lustarna, den irrationella viljan, som sätter intellektets andra delar i rörelse mot irrationella handlingar. Alltmedan barnet mognar och det förnuftet tillväxer, börjar barnet reflektera över vilka handlingar som står i överensstämmelse med dennes egna allmänna bästa. Alltså växer både förnuft och vilja fram ur en process som från början beskrivs av Porter som rent instinktiv.³⁶ I ljuset av vad som har sagts ovan, analyserar Porter sedan det praktiska förnuftets första princip; att gott skall göras och eftersträvas och ont skall undvikas. St. Thomas anser denna princip som en uppenbar och självklar sanning (hörande på latin till de principer som kallas *per se nota*). Porter menar dock att detta inte skall tolkas som att principen är en tautologi

³⁵ Porter s. 260

³⁶ Porter s. 262

eller en ren analytisk sanning. Det skall alltså inte tolkas som att Aquino menade att det utan referens till andra externa fakta, skulle gå att deducera fram att ”skall göras och eftersträvas” är analytisk inneslutet i ordet gott. Detta bör i stället tolkas, som uppenbart i den meningen att endast de som verkligen förstår ordet gott också förstår att gott skall eftersträvas är en uppenbar sanning. Med detta menas att det krävs referenser till externa fakta, ytterligare kunskap om världens metafysiska beskaffenhet för att veta att detta är en självklar sanning. Det är även i och med detta, enligt Porter, som St. Thomas introducerar distinktionen mellan uppenbart i sig själv (objektiv uppenbarhet) och uppenbart för oss (subjektiv uppenbarhet). Objektivt uppenbara sanningar är som sådana självklara och uppenbara, men enbart för de som har tillräckligt kunskap. Subjektivt uppenbara sanningar är även objektivt uppenbara, men kallas för det när de kan uppfattas av var och en utan vidare kunskap. Bland subjektivt uppenbara sanningar, nämner Aquino devisen att ”en hel alltid är större än sina delar”.

För att återgå till det praktiska förnuftets första princip, innebär detta alltså, att ytterligare kunskap måste till för att begripa varför denna sanning är uppenbar. Vad är då denna kunskap? Enligt Porter, rör sig detta om kunskap om världens metafysiska beskaffenhet. Närmare bestämt, rör det sig om människan som en verkligt existerande varelse, vilken har en specifik natur, vilken dessutom är teleologisk och vilken kan beskrivas i termer av perfektion, vilket är synonymt med lycka. ”Gott skall göras och eftersträvas och ont skall undvikas” är sålunda det praktiska förnuftets uttryck för människans strävan mot sitt metafysiska mål, alltså lycka. Annorlunda uttryck innebär detta att det praktiska förnuftet rör sig i riktning mot lycka, *så som agenten uppfattar detta*. Som Porter uttrycker det är det praktiska förnuftets första princip inte härledd från metafysiska sanningar om människans natur; den *är* i stället en metafysisk sanning i sig själv, såsom den uppfattas av människan. Samspelet mellan viljan och det praktiska förnuftets reflekterande operationer, gör nämligen att även onda och dåliga saker, kan uppfattas av det praktiska förnuftet som goda och som delar av individens lycka. Detta är vad som leder till att det praktiska förnuftet inte är definitivt orienterat mot människans verkliga goda; det finns trots allt möjlighet att välja fel och till och med syndiga handlingar, vilka står i rak motsats till människans riktigt uppfattade lycka.³⁷

³⁷ Porter s. 264 ff.

3 Slutsats

Porter anser att det finns flera första principer i det praktiska förnuftet, Grisez anser att det endast finns en. Det är inte helt och hållet klart om detta endast beror på semantiska skillnader i de båda författarnas tolkningar av Aquino. Grisez och Porter håller visserligen med varandra om att det finns flera principer i det praktiska förnuftet som är grundläggande på så sätt att de är självklara och inte kan härledas från tidigare sanningar. Det är dock svårt att veta om de har samma syn på dessa övriga självklara principers relation till det som av Grisez kallas den ”första principen”. Han är den enda som uttryckligen tar upp denna fråga, Porter berör detta endast indirekt. Grisez skriver uttryckligen att alla övriga principer i det praktiska förnuftet är grundade på den första principen, även om detta inte betyder att de andra självklara principerna är deduktivt härledbara till denna första princip. Han beskriver det i stället som att den första principen alltid måste tas i beaktande vid tänkande kring de övriga principerna, även om den inte finns med som en premiss i argumenten i sig själva. Porter tar inte uttryckligen ställning till relationen mellan den första principen och de övriga självklara och grundläggande principerna. När Porter anger att det finns flera *första principer* för det praktiska förnuftet, är den rimligaste tolkningen att hon menar att dessa principer är fristående från varandra, på ett sätt som Grisez inte menar. Skillnaden i deras synsätt ligger alltså i att Porter anser att den princip som undersöks i denna uppsats, inte ligger till grund för övriga självklara principer i det praktiska förnuftet, medan Grisez menar att så är fallet.

När det gäller tolkningen av sättet på vilket en sanning kan vara självklar, överensstämmer dock de två författarnas tolkningar med varandra – i alla fall delvis. De menar båda två att Aquino inte kan tolkas som menande att det praktiska förnuftets första princip är en sanning av rent analytisk karaktär, där predikatet är analytiskt inneslutet i subjektet och detta kan deduceras fram utan referens till externa fakta. Båda författarna menar i stället att poängen med Aquinos distinktion mellan sanningar som är självklara i sig själva eller endast för oss är att påpekat att det för sådana sanningar som endast är objektivt självklara (alltså i sig själva), alltid krävs referens till externa fakta för att förstå dessa sanningar. Författarna skiljer sig dock åt i vad de anser dessa externa fakta bestå av. Hos Porter anses dessa fakta referera till metafysiska sanningar om människans beskaffenhet som varelse. Alltså sanningar om människan som verkligt existerande varelse som enligt sin natur rör sig i en viss riktning.

Porter tar alltså avstamp i fakta rörande människans naturliga eller förrationella sida för att definiera det *goda* som är föremål för handling i det praktiska förnuftets första princip. Grisez å andra sidan, tar endast sin information från förnuftets egna interna operationer och menar att det är ett felsteg i moraliskt resonerande att försöka hämta normerande verkan endast från människans natur. Han menar att detta skulle strida mot att härleda ett är bör från ett är, enligt vad Hume menade var ett logiskt felsteg. Han hämtar visserligen externa fakta för att definiera detta, men dessa fakta stammar dock från det praktiska förnuftet från början till slut och rör sig hela tiden inom domänen för förnuftets egna operationer. Sammanfattningsvis kan man säga att båda författarna hämtar referenser från utomstående fakta, men att Porter hämtar fakta från det teoretiska förnuftet, för att beskriva det praktiska förnuftet, medan Grisez endast rör sig inom ramen för det praktiska förnuftet från början till slut.

Både Porter och Grisez är ense om att det *goda* i det praktiska förnuftets första princip inte skall uppfattas som synonymt med moralisk godhet – det skall i stället ses som något som agenten enligt sin natur strävar. Båda författare är överens om att människans aptiter, de icke rationella delarna av den krävande delen av människans intellekt, kan röra sig mot något mål, som den uppfattar som gott, men som likväl inte bidrar till personens lycka i verklig mening. Hos Porter framgår det att det moraliskt goda är synonymt med utövandet av dygdena, vilket är synonymt med lycka i verklig mening, även om personer kan uppfatta saker som lycka, vilket i själva verket endast är välbefinnande och vilket endast består i tillfredsställelse av någon aptit. Grisez kommer till samma slutsats men genom ett något annat resonemang. Han menar att risken att blanda samman det *goda* i det praktiska förnuftets första princip med det moraliskt goda ligger i underlåtenhet att skilja på handlingar i sig själva och målet för en handling. Ett mål med en handling måste alltid utgöras av något gott och måste som sådant alltid vara något som agenten strävar mot. Dessa saker, verkar det som, menar Grisez, skall alltid ses som moraliskt goda, mer eller mindre. Dock kan det hända sig att handlingar som företas för att uppnå dessa mål kan innefatta moraliskt dåliga handlingar. Som exemplet han tar på att bevara ett mänskligt liv genom omoraliska handlingar. I ett sådant fall är livet som bevaras ett moraliskt gott, medan handlingen genom vilket det bevaras är ett ont.

När det gäller viljans förhållande till det praktiska förnuftet, menar Grisez att det praktiska förnuftet och dess första princip skall ses som tidsmässigt föregående viljan. Detta sker enligt honom genom att det praktiska förnuftet presenterar föremål för vilja mellan vilka den kan välja att agera mot. Porter menar i stället att viljan och det praktiska förnuftet växer fram tillsammans ur processen av mänsklig mognad och tillväxt och att det inte klart går att säga

vilket som ligger tidsmässigt först av dessa. De kan i stället hela tiden ses som ömsesidigt interagerande med varandra där det ena leder till det andra.

Sammanfattningsvis och för att besvara frågeställningen, kan det sägas att Grisez och Porter håller med varandra på två punkter och har avvikande uppfattning på en punkt. Avvikande uppfattning har de i frågan rörande relationen mellan den första principen och övriga självklara principer i det praktiska förnuftet. Samma uppfattning har de i frågan om sättet på vilka en sanning kan vara självklar, samt i frågan om det *goda* i det praktiska förnuftets första princip skall ses som synonymt med det moraliskt goda.

4 Käll- och litteraturförteckning

4.1 Litteratur

Bogdan, Michael, *Concise introduction to comparative law*, Europa Law Publishing, Groningen, 2013

Grisez, Germain G. *First Principle of Practical Reason: A Commentary on the Summa Theologiae, 1-2, Question 94, article 2*, The;Note, Natural Law Forum. Paper 107

Henle, R.J *Treatise on Law, St. Thomas Aquinas*, volym 4, 1993

Porter, Jean *Nature as Reason A Thomistic Theory of the Natural Law*

Schultz, Mårten "Naturrätt"; i Maria Nääv och Mauro Zamboni *Juridisk Metodlära, andra upplagan*